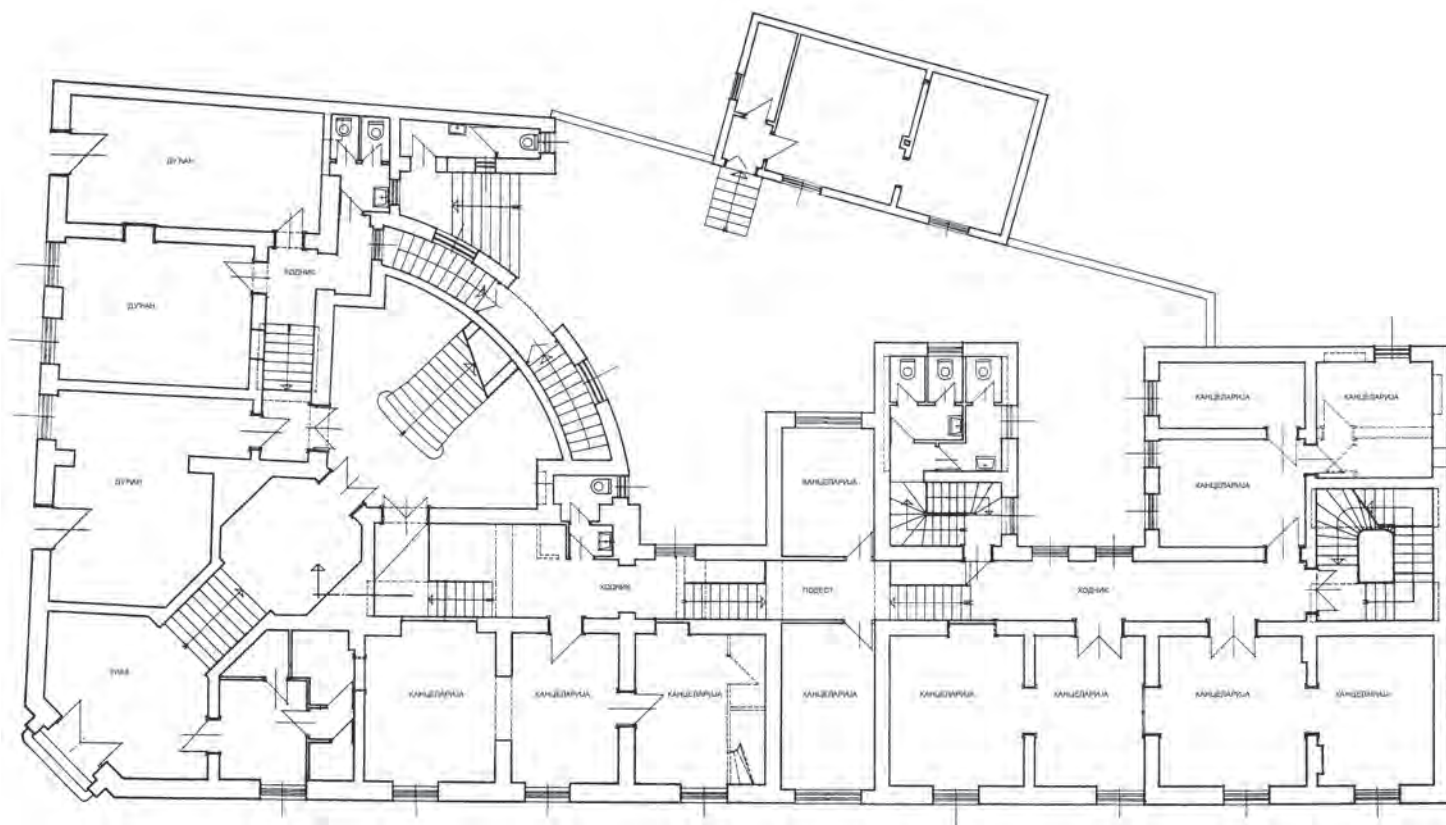

СВЕТЛАНА В. НЕДИЋ

ЗГРАДА КЛАСНЕ ЛУТРИЈЕ

Знаменито београдско здање с краја XIX века, познато под именом Класна лутрија, подигнуто је на углу данашњих улица Васе Чарапића број 20 и Кнегиње Љубице, на месту где се и раније налазила једна државна грађевина. То је била једноспратна зграда правоугаоне основе, са дужом фасадом из улице Васе Чарапића а краћом према Кнегиње Љубице. Саграђена је 1857. године за потребе Касационог суда. Од 1869. до 1889. године ту је била Главна пошта. После пресељења поште у Коларчеву кућу на данашњем Тргу Републике, у зграду се уселио Варошки суд, који је ту остао до пожара 1892. године. Тада је зграда порушена, а грађевински материјал продат на лицитацији. Извесно време преостали подруми издавани су под закуп, а затим је ово државно земљиште одређено за подизање зграде Класне лутрије.¹

Српска државна класна лутрија за привредне циљеве основана је 1890. године, а названа је класна зато што је свако коло лутријских добитака имало пет класа. Од сваког добитка на лутрији држава је користила одређени проценат за унапређење привреде. Класна лутрија се бавила и давањем зајмова (краткорочних кредита на основу залога). Радом Класне лутрије руководили су Управни одбор (с председником на челу) и управник, а све их је именовао министар народне привреде. Чиновници су морали да имају завршену Државну трговачку академију или неку сличну школу. Током свог постојања ова установа је мењала назив, па се једно време звала Српска краљевска државна класна лутрија, а од 1919. године Државна класна лутрија. Као скраћени назив усталило се име Класна лутрија, које ће понети и наменски саграђено здање за ову установу. После 1945. године, Класна лутрија је претворена у Југословенску лутрију, која је постојала до 1991. године.²

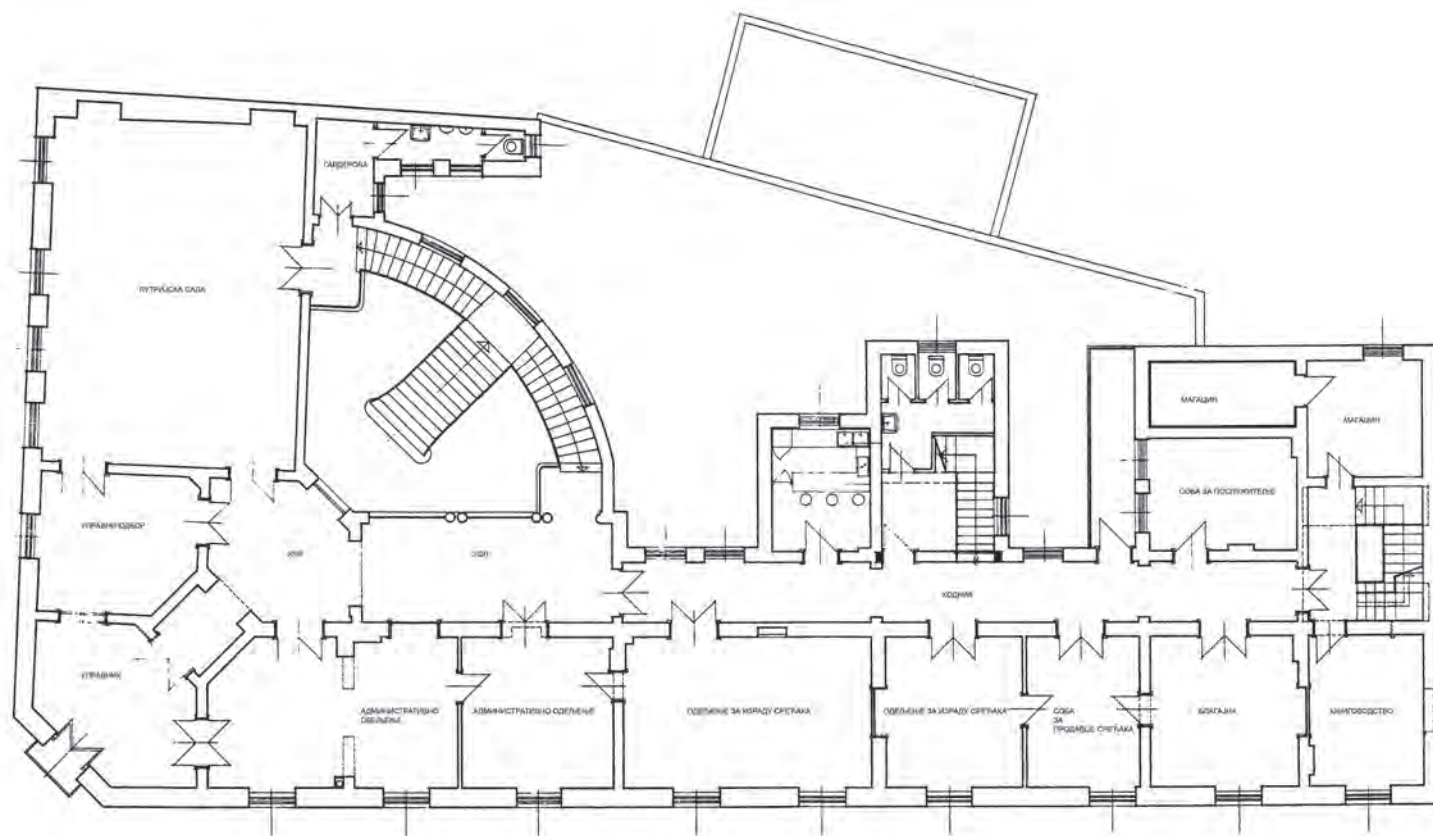
Сл. 1. Зграда Класне лутрије, основа приземља са уписаном првобитном наменом просторија

Прве године постојања Класна лутрија је провела у изнајмљеним просторијама у улици Змаја од Ноћаја. Крајем 1895. године, Управа Класне лутрије расписала је конкурс за израду плана зграде на углу Васине (тадашњи број 22) и Љубичине улице. Предвиђено је да зграда има приземље и спрат. У приземље би се улазило кроз вестибил са степеништем. Према Васиној улици налазили би се дућани, а према Љубичиној стан за управника од најмање четири собе и двособни стан за настојника. На спрату би били: соба за седнице Управног одбора, соба за управника, сала за извлачење добитака (за најмање сто људи), просторије за администрацију, одсек за израду и продају срећака, књиговодство, благајна, собе за послужитеље и магацини. Пројектанти су били обавезни да израде ситуациони план, основе приземља и спрата, обе фасаде, три пресека и перспективу целе зграде.³

Рок за предају радова био је 15. фебруар 1896. године, али је продужен до краја марта, када су приспела укупно три пројекта. Њихови аутори били су грађевинар Лука Ивановић Радосављевић, архитекта Димитрије Т. Леко, као и инжењер Милош Савчић и архитекта Милан Капетановић, који су поднели заједнички рад. Планове је оцењивала Управа Класне лутрије на

седници одржаној 3. априла 1896. године. Рад Луке Ивановића Радосављевића одбачен је јер није одговарао условима конкурса. Сви планови су затим послати Министарству народне привреде, који је вратио Класној лутрији радове Димитрија Лека и Луке Ивановића Радосављевића, а планове Капетановића и Савчића дало је Министарству грађевина на оцену. Почетком јула 1896. године, Министарство грађевина је дозволило Капетановићу и Савчићу да израде дефинитивни пројекат за зграду Класне лутрије. Дефинитивни план је послат Министарству грађевина на преглед и оцену у септембру 1896. године. Министарство грађевина је одобрило пројекат, па су Капетановић и Савчић израдили и предрачун зграде. Одобрени пројекат и предрачун достављени су Министарству народне привреде, одакле је Класној лутрији стигла препорука да се што пре објави лицитација за подизање зграде. Лицитација је објављена у „Српским новинама“, 26. фебруара 1897. године, а 27. фебруара Класна лутрија је примила акт министра народне привреде Љубомира Клерића којим се „за неко време обуставља рад по овом питању“, без навођења разлога. Због тога је Класна лутрија опозвала расписану лицитацију.⁴

ЗГРАДА КЛАСНЕ ЛУТРИЈЕ

Сл. 2. Зграда Класне лутрије, основа спрата са уписаном првобитном наменом просторија

Припреме за подизање зграде Класне лутрије настављене су крајем 1897. године, када је на положај министра народне привреде дошао Сима Лозанић. Класна лутрија је од Министарства народне привреде добила предлог да се из плана зграде избаци стан управника и да се стан настојника смањи. Милош Савчић је поднео Управном одбору Класне лутрије мишљење, с којим се сложио и Милан Капетановић, да се план не може изменити без рђавих последица, јер би се пореметио распоред радних просторија, које морају да буду на истом спрату, смештене по реду који захтевају послови установе. Исто тако, Савчић сматра да настојник у овој државној згради не треба да има мањи стан. Са овим образложењем сложио се и Управни одбор и обавестио министра народне привреде да је Класна лутрија одустала од замисли да управник има стан у згради к13.1 уговор са предузимачима.⁵

Почетак изградње обележен је освећењем темеља 15. маја 1898. године.⁶ Надзор над грађењем поверен је архитекти Сиљану Пејчиновићу. Док су радови на згради још били у току, Пејчиновић је постављен (у новембру 1898. године) за ванредног подинжењера прве класе у Министарству грађевина.

На молбу Класне лутрије одобрено му је одсуство, јер су у згради предстојали важни завршни радови: инсталирање централног грејања, електричног осветљења и водовода, као и столарски и браварски радови. Инсталацију централног грејања извела је фирма „Слуцки и комп.“, према пројекту који су оценили Милош Савчић, Милан Капетановић и Светозар Зорић, професор Велике школе. Столарски и браварски радови поверени су Столарско-браварској задрузи, а канцеларијски намештај израдио је столар Светозар Влајковић.⁷

Сви поменути радови завршени су у пролеће 1899. године. Пресељење Класне лутрије обављено је између 3. априла, када је у старим просторијама одржано извлачење згодитака IV класе 17. кола, и 29. априла, када је у новој згради извршено контролисање бројева срећака за V класу 17. кола. Извлачења згодитака почела су у новој згради 4. маја 1899. године.⁸

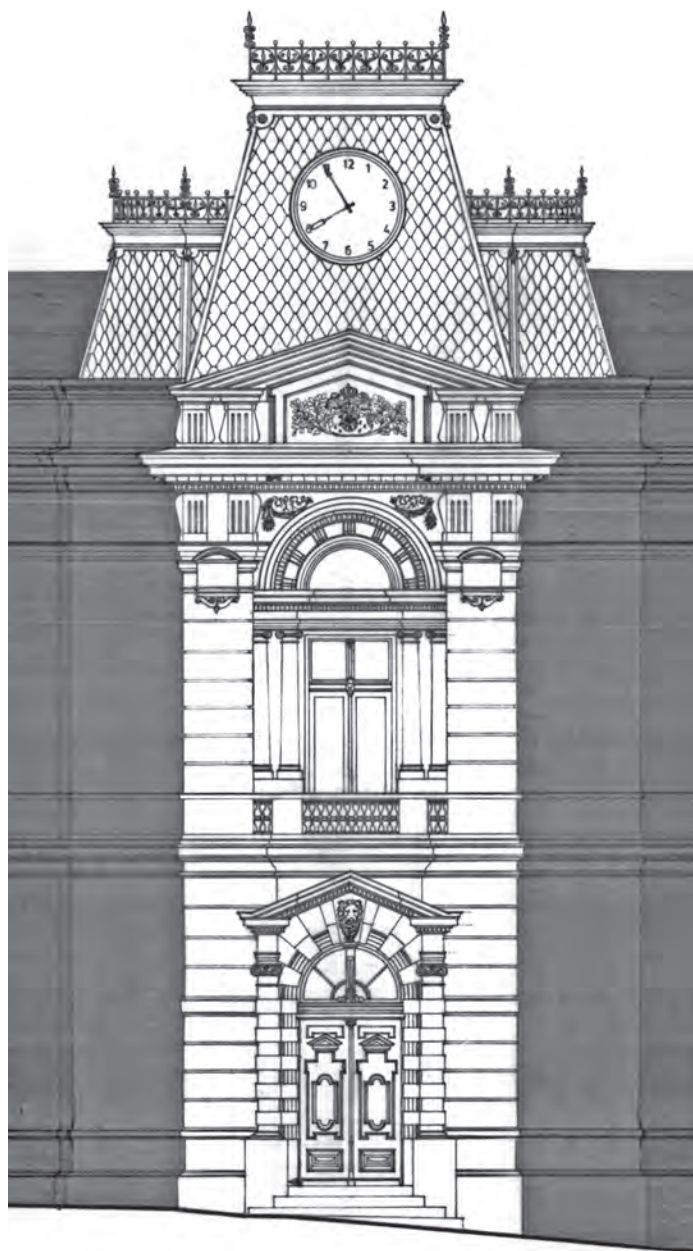
Пројекат зграде Класне лутрије Милан Капетановић и Милош Савчић израдили су заједнички тако што је Капетановић обликовао спољашњост грађевине, а Савчић се бавио решавањем основа.⁹ Зграда је подигнута на регулационим линијама улица.

Састоји се од два неједнака крила спојена угаоним делом, засеченим са уличне стране и заобљеним према дворишту. Надахнуће за изглед зграде Капетановић је нашао у италијанским и француским ренесансним палатама. Посебна пажња посвећена је угаоном делу зграде, где се налази главни улаз. Врата, истакнута стубовима и тимпаноном са извајаном лављом главом, састављена су од дрвених делова на којима се понавља мотив лавље главе и делова од кованог гвожђа у чију су орнаментуку уплетени иницијали назива установе. Изнад улаза постављен је на спрату француски прозор оивичен стубовима и надвишен лунетом са сатом. (Слично решење прозора Капетановић је применио и на кући Јеврема Грујића, саграђеној 1896. године у Светогорској улици бр. 17). Изнад лунете, у висини атике, извајан је грб Краљевине Србије. Овај део зграде наглашен је четвртастим троделним металним кубетом.¹⁰ На зидовима угаоног дела зграде запажају се четири нише. Док су оне у приземљу сасвим плитке, нише на спрату су дубље и имају у доњем делу извајана постоља за скулптуре. Могућност оваквог украшавања наговештава и понуда вајара Јована Пешића да за зграду Класне лутрије изради статуе у природној величини. Ова замисао остала је неостварена.¹¹

Крила зграде имају различите фасаде. Она према живој трговачкој Васиној улици делује раскошније, док је она према мирнијој Љубициној улици једноставнија. Заједничко им је то што су им приземља обрађена налик на рустуку и што прозори на спрату имају тимпаноне. На фасади из Васине улице као украс прозора на спрату јављају се још и балустраде и стубови са јонским капителима. У пољима између таванских прозора извајане су гирланде. Завршетак ове фасаде чини атика у виду балустраде, у чијем је саставу велики троугласти тимпанон испуњен декоративним рељефом. На фасади из улице Кнегиње Љубице ненаметљиво се издваја средњи део са великим колским улазом. Сви наведени стилски елементи на одлично пропорционисаној згради Класне лутрије сливају се у целину која својим отменим складом привлачи погледе пролазника.

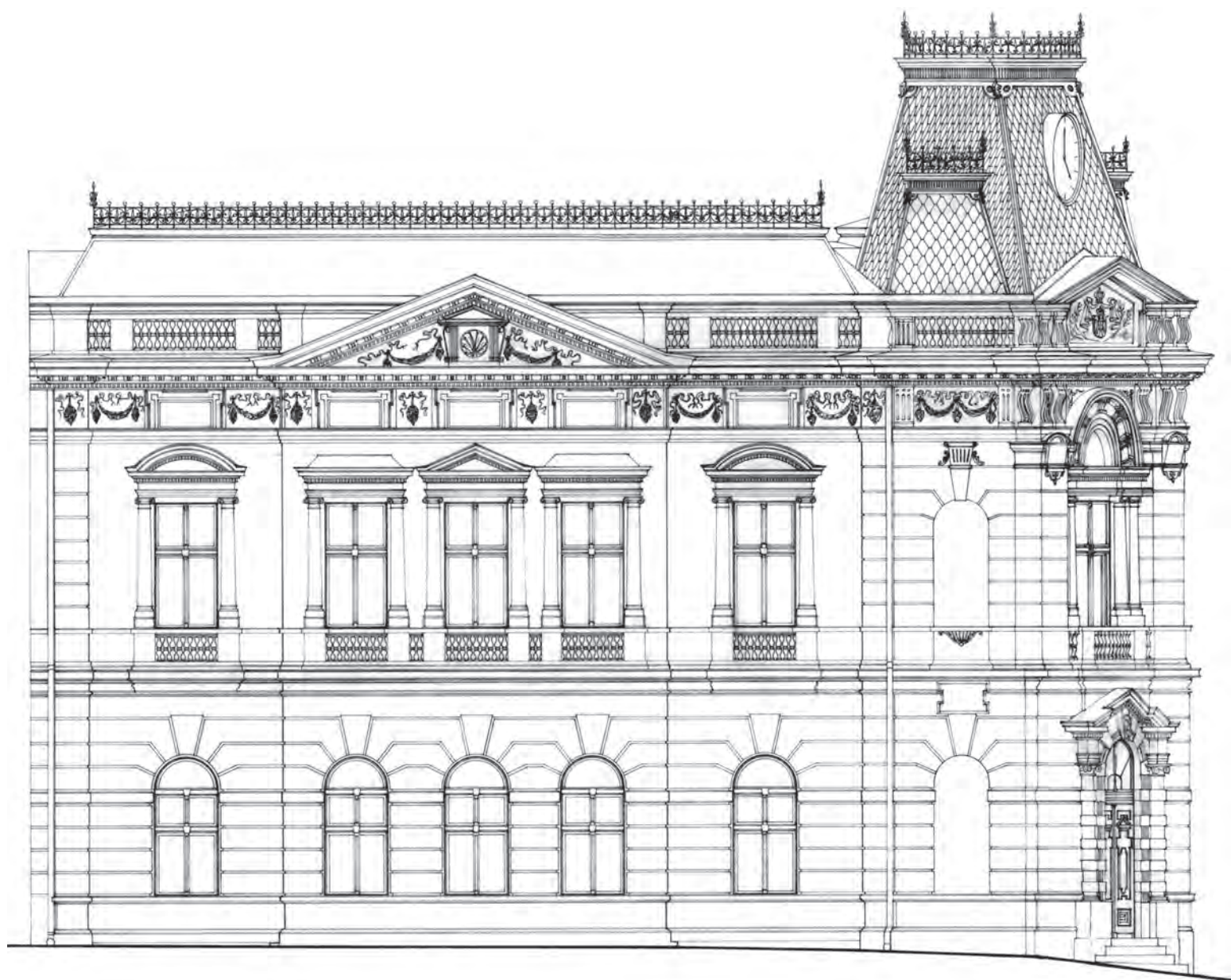
У унутрашњости зграде улазном простору дат је веома свечан изглед. Зидове хола красиле су слике Ристе Вукановића које су представљале трговину, пољопривреду, земљорадњу и занат. Богатом утиску степеништа доприносе стубови са јонским капителима и ограда од кованог гвожђа са иницијалима Класне лутрије.

У крилима зграде главне просторије у приземљу и на спрату окренуте су према улицама, а ходници и споредна одељења према дворишту. Приземље зграде према Васиној улици заузимала су два дућана, а према улице Кнегиње Љубице канцеларије. У крилу

Сл. 3. Зграда Класне лутрије, централни ризалит

ЗГРАДА КЛАСНЕ ЛУТРИЈЕ

Сл. 4. Зграда Класне лутрије, бочна фасада из Васине улице

Сл. 5. Зграда Класне лутрије у првој деценији XX века (разгледница из збирке Милоша Јуришића)

Сл. 7. Зграда Класне лутрије после бомбардовања 1915. године (разгледница из збирке Милоша Јуришића)

Сл. 6. Зграда Класне лутрије у првој деценији XX века (разгледница из збирке Милоша Јуришића)

из Љубицине улице, у делу сутерена који се због нагиба земљишта претвара у приземље, био је стан за настојника. Пошто колски улаз својом висином обухвата сутерен и део приземља, изнад колског улаза образован је међуспрат, са просторијама мање висине, и на том месту се ходник претвара у степениште.

На спрату, према Васиной улици, била је лутријска сала, украшена портретом краља Александра Обреновића, радом Ристе Вукановића. После промене на престолу 1903. године, ова слика је замењена портретом краља Петра Карађорђевића, делом Ђорђа Крстића. До лутријске сале налазила се просторија Управног одбора. На углу, изнад улазних врата, био је кабинет управника. Према улици Кнегиње Љубице били су окренути административно одељење, одељење за израду срећака, соба за продавце лозова, благајна и књиговодство.¹²

У својој новој згради Класна лутрија је издавала дућане занатлијама и трговцима, а канцеларије у приземљу користиле су друге установе, па су тако у њима 1912. године биле Трговачка агенција, Занатска комора и Шумска управа.¹³

За време Првог светског рата, 1915. године, зграда Класне лутрије била је озбиљно оштећена гранатама.¹⁴

Током двадесетих година изведене су промене како у спољном изгледу тако и у унутрашњости зграде. Дућани су претворени у канцеларије, па су на месту

ЗГРАДА КЛАСНЕ ЛУТРИЈЕ

Сл. 8. Зграда Класне лутрије, бочна фасада из Улице Кнегиње Љубице

Сл. 9. Зграда Класне лутрије, централно степенште

Сл. 10. Зграда Класне лутрије, централни хол – део колонаде на спрату

излога и врата направљени прозори заштићени решеткама, а изнад њих је постављен натпис „Државна класна лутрија“. Првобитни сат је уклоњен из лунете над прозором кабинета управника, а часовник великог формата постављен је на кров кубета. Део приземља преуређен је за стан управника.¹⁵

После Другог светског рата зграда Класне лутрије променила је намену. Лутрија се преселила у нове просторије, а зграда је, у јануару 1954. године, одлуком Градског народног одбора, одређена за смештај Историјског архива Београда. Грађевина је изолована од влаге, преуређена и снабдевена одговарајућим намештајем. Историјски архив Београда радио је у згради Класне лутрије од јула 1954. до децембра 1972. године. Тада су почеле припреме за пресељење у нову, наменски подигнуту зграду у Улици Палмира Тољатија бр. 2, која је свечано отворена 15. октобра 1973. године.¹⁶

После исељења Историјског архива Београда, зграду Класне лутрије користила је „Београдска банка“. Тада су просторије према Васиној улици претворене у шалтер-салу а остала одељења служила су као канцеларије.¹⁷

Од 2004. године у згради Класне лутрије налази се Министарство за дијаспору. Унутрашње уређење здања усклађено је са његовом спољном архитектуром.

Као значајно архитектонско остварење, зграда Класне лутрије биће проглашена за споменик културе. Уметничка вредност ове грађевине дошла је до изражаја после рестаурације коју је 1970. године обавио Завод за заштиту споменика културе града Београда, према пројекту архитекте Светислава Вученовића.¹⁸

НАПОМЕНЕ:

- 1] Д. Ђурић-Замоло, *Хотели и кафане XIX века у Београду*, Београд, 1988, 141; Е. Јосимовић, *Објашњење предлога за регулисање онога дела вароши Београда што лежи у шанцу*, Београд, 1867, план; О. Ковачевић, *Архитектура и локација мензулана и поштанско-телеграфских зграда у Србији*, ПТГ архив, 10, Београд, 1964, 227–228; *Лицитација*, Српске новине, 77, Београд, 9. IV 1892, 401; *Лицитација*, Српске новине, 216, Београд, 28. IX 1893, 1153.
- 2] *Narodna lutrija 1833–2000*, Beograd, 2001, 14, 27–41.
- 3] *Стечај*, Српске новине, 285, Београд, 20. XII 1895, 1450.
- 4] Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, 1897. година, ФХХIV, р. бр. 7, Деловодни протокол за 1896. годину, бр. 1908, 2093, 2408, 3305, 4651, 6446. Према *Државном календару Краљевине Србије* за 1896. годину, управу Класне лутрије сачињавали су: председник Управног одбора Коста Црногорац, чланови Ђорђе Ј. Гинић, др Коста Јовановић, Лаза Комарчић, Васа Стефановић и Никола Чајкановић и в. д. управника Милош Т. Туцаковић. *Стечај*, Српске новине, 45, Београд, 26. II 1897, 3; *Објава*, Српске новине, 54, Београд, 8. III 1897, 4.
- 5] Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, 1897. година, Ф.ХХIV, р. бр. 7, Деловодни протокол за 1898. годину, бр. 1849. Овде се не наводе имена предузимача, а пошто се они помињу у множини, можда би то могли да буду браћа Мата и Риста Спасић. *Стечај*, Мали журнал, 22, Београд, 22. I 1898, 1.
- 6] Шетач, *Београдске шетње XXXIX*, Београдске новине, 137, Београд, 19. V 1898, 3–4.
- 7] Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, 1898. година, Ф XVI, р. бр. 3, Деловодни протокол за 1898. годину, бр. 1651, 2011, 2873, 4486, 4522, 5612, 7273, 7502. Архив Србије, Министарство грађевина (несређена грађа), Фасцикла 10.
- 8] *Класна лутрија*, Трговински гласник, 39, Београд, 1. IV 1899, 3; *Класна лутрија*, Трговински гласник, 48, Београд, 24. IV 1899, 3; *Објава*, Српске новине, 91, Београд, 28. IV 1899, 3; *Класна лутрија*, Трговински гласник, 50, Београд, 29. IV 1899, 3.
- 9] Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, 1897. година, ФХХIV, р. бр. 7, *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд [1940], 17.
- 10] Г. Гордић, *Архитектонско наслеђе града Београда, I*, Београд, 1966, 45; Б. Несторовић, *Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века*, Саопштења X, Републички завод за заштиту споменика културе СР Србије, Београд, 1974, 157; Д. Ђурић-Замоло, *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд, 1981, 65, 92; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 1994, 150; А. Магдић, В. Шолаја, *Инжењер Милош Савчић, градитељ, привредник, градоначелник*, Београд, 1997, 30, 34; М. Поповић, *Хералдички симболи на београдским јавним здањима*, Београд, 1997, 72; S. Bogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, II, Beograd, 2005, 850–854, 1077–1078.
- 11] Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, Деловодни протокол за 1899. годину, бр. 5217.
- 12] *Нове слике*, Нова искра, 4, Београд, 16. II 1899, 72; *Белешке о уметности*, Бранково коло, 2, Сремски Карловци, 14 (26) I 1899, 63; *Нова краљева слика*, Штампa, 235, Београд, 14. IX 1903, 1; Архив Србије, Министарство народне привреде, Т одељење, 1897. година, ФХХIV, р. бр. 7, Деловодни протокол за 1898. годину, бр. 7801, Деловодни протокол за 1899. годину, бр. 3066; Историјски архив Београда, Управа града Београда, Техничко одељење, 1906/931, 1364/34.
- 13] *На знање*, Српске новине, 213, Београд, 22. IX 1900, 2; *Објава*, Српске новине, 59, Београд, 14. III 1901, 2; *Издаје се под кирију*, Српске новине, 83, Београд, 16. IV 1901, 391; *Објава, Српске новине*, 269, Београд, 4. XII 1901, 3; *Адресна књига Београда 1912*, Београд, 1912, део II, 16.
- 14] Фотографије из документације Завода за заштиту споменика културе града Београда и збирке Милоша Јуришића; *Београдске општинске новине*, 19–20, Београд, 1930, фотографија на страни 1181.
- 15] Фотографије из 1930. године из документације Завода за заштиту споменика културе града Београда и збирке Милоша Јуришића; Историјски архив Београда, Управа града Београда, Техничко одељење, 1906/931.
- 16] P. Damjanović, *Gradska arhiva Beograda u novim prostorijama*, Arhivist, 1, Beograd, 1954, 100–104; Г. Лађевић, *Отварање нове зграде Историјског архива Београда. Уводна реч директора Историјског архива Београда 15. X 1973*, Архивски преглед, 1–2, Београд, 1973, 274; Исти, *Историјски архив Београда у 1973. години*, Архивски преглед, 1–2, Београд, 1973, 279; О. Таушановић, Е. Бадер, *Водич Историјског архива Београда, I*, Београд, 1984, 8; Ј. Веселиновић, *Историјат и организација*, у: Педесет година Историјског архива Београда, Београд, 1995, 16–17.
- 17] План зграде из времена када је у њој била „Београдска банка“, из документације Завода за заштиту споменика културе града Београда.
- 18] Z. Jakovljević, *Razvoj arhitekture Beograda tokom XIX i početkom XX veka*, Arhitektura–urbanizam, 80–81, Beograd, 1978, 74–75; Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.

Summary: SVETLANA V. NEDIĆ

THE NATIONAL LOTTERY BUILDING

The National Lottery building is situated on the corner of Vase Čarapić and Zmaj Jovina Streets. It was built in 1899 after the design by the eminent Belgrade builder–architect Milan Kapetanović and engineer Miloš Savčić; the design was awarded the first prize at the competition announced in 1895. Milan Kapetanović designed the exterior of the building, inspired by the Italian and French Renaissance manors. Miloš Savčić designed the interior arrangement of rooms. The building has ground floor and an upper floor and comprises two tracts connected on the corner. The corner of the building is specifically emphasized by the main entrance, the window and a lunette with clock, and a rectangular metal cupola. The façade overlooking the commercial Vase Čarapića Street has rich decoration (columns, balustrades, a big triangular tympanum) and the façade towards Zmaj Jovina Street is much simpler with a big stage entrance. Shops and offices were in the ground–floor and the upper floor contained a hall for drawing the lottery, the room of the Managing Board, manager’s cabinet and offices. The National Lottery building is protected as a cultural monument. After WW II it changed its function. Today, it contains the premises of the Ministry for Diaspora.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The National Lottery Building, ground–floor plan with indication of the original function of the rooms

Fig. 2. The National Lottery Building, floor plan with indication of the original function of the rooms

Fig. 3. The National Lottery Building, central part

Fig. 4. The National Lottery Building, side façade from the Vasina Street

Fig. 5. The National Lottery Building in the first decade of the twentieth century

Fig. 6. The National Lottery Building in the first decade of the twentieth century

Fig. 7. The National Lottery Building after the bombing in 1915

Fig. 8. The National Lottery Building, side façade from Kneginje Ljubice Street

Fig. 9. The National Lottery Building, central staircase

Fig. 10. The National Lottery Building, central hall – part of the colonnade on the upper floor